

DOI 10.5281/zenodo.19857366

Link: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19857366>

КАМБАҒАЛИК ДАРАЖАСИНИ АНИҚЛАШ ВА АХОЛИНИ КАМБАҒАЛИКДАН ЧИҚАРИШ

Эшматов Хушид Умирзақович
Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги
Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби

Аннотация: В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты определения уровня бедности и вывода населения из состояния бедности на примере Узбекистана. Исследованы основные подходы к измерению бедности, её экономические и социальные причины, а также меры государственной политики, направленные на сокращение бедности и повышение благосостояния населения. Особое внимание уделено вопросам занятости, развития предпринимательства, совершенствования системы социальной защиты, расширения доступа к образованию и здравоохранению, а также внедрения цифровых инструментов мониторинга. В результате анализа обосновано, что снижение бедности требует комплексного подхода, сочетающего экономические, социальные и институциональные механизмы. Сделан вывод о том, что эффективная политика сокращения бедности способствует укреплению социальной стабильности, развитию человеческого капитала и обеспечению устойчивого экономического роста.

Ключевые слова: бедность, уровень бедности, доходы населения, социальная политика, занятость, социальная защита, предпринимательство, человеческий капитал, цифровой мониторинг, Узбекистан.

Аннотация: Ушбу мақолада камбағаллик даражасини аниқлаш ва аҳолини камбағалликдан чиқаришнинг назарий ҳамда амалий жиҳатлари Ўзбекистон мисолида таҳлил қилинган. Тадқиқот доирасида камбағалликни ўлчаш усуллари, унинг иқтисодий ва ижтимоий сабаблари, шунингдек, давлат томонидан амалга оширилаётган ижтимоий сиёсат ва қўллаб-қувватлаш механизмлари ўрганилган. Шу билан бирга, бандликни таъминлаш, тадбиркорликни ривожлантириш, таълим ва соғлиқни сақлаш хизматларига кириш имкониятларини кенгайтириш ҳамда рақамли мониторинг тизимларини жорий этишининг аҳамияти очиб берилган. Таҳлил натижалари камбағалликни камайтириш комплекс ёндашувни талаб қилишини кўрсатади. Мақолада аҳоли фаровонлигини ошириш ва ижтимоий барқарорликни таъминлашга қаратилган илмий асосланган таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: камбағаллик, камбағаллик даражаси, аҳоли даромадлари, ижтимоий сиёсат, бандлик, ижтимоий ҳимоя, тадбиркорлик, инсон капитали, рақамли мониторинг, Ўзбекистон.

Кириш

Камбағаллик муаммоси замонавий иқтисодиётда энг долзарб ижтимоий-иқтисодий масалалардан бири ҳисобланади. У нафақат аҳолининг турмуш даражасига, балки мамлакатнинг иқтисодий ўсиши, ижтимоий барқарорлиги ва инсон капиталининг ривожланишига ҳам бевосита таъсир кўрсатади. Шу сабабли камбағаллик даражасини аниқлаш, унинг асосий омилларини чуқур таҳлил қилиш ва аҳолини камбағалликдан чиқаришнинг самарали

механизмларини ишлаб чиқиш давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири сифатида намоён бўлмоқда.

Жаҳон амалиётида камбағалликни баҳолаш ва қисқартиришга нисбатан турли ёндашувлар шаклланган. Хусусан, мутлақ ва нисбий камбағаллик кўрсаткичлари, шунингдек, кўп ўлчовли камбағаллик индекси орқали аҳолининг реал ижтимоий-иқтисодий ҳолатини аниқлаш мумкин. Бунда фақат даромадлар даражасини эмас, балки таълим, соғлиқни сақлаш, яшаш шароити, бандлик ва ижтимоий хизматлардан фойдаланиш имкониятлари каби омилларни ҳам ҳисобга олиш муҳим аҳамият касб этади. Чунки камбағаллик муаммоси кўп қиррали бўлиб, унинг намоён бўлиши фақат моддий таъминот билан чекланмайди.

Ўзбекистонда сўнгги йилларда аҳолини ижтимоий қўллаб-қувватлаш ва камбағалликни қисқартиришга қаратилган кенг кўламли ислохотлар амалга оширилмоқда. Хусусан, аҳолининг эҳтиёжманд қатламларини аниқлаш ва уларга манзилли ёрдам кўрсатишга қаратилган “Темир дафтар”, “Аёллар дафтари”, “Ёшлар дафтари” каби механизмларнинг жорий этилиши мазкур йўналишдаги амалий ишлар самарадорлигини оширишга хизмат қилмоқда. Бу эса камбағалликни аниқлаш ва уни бартараф этиш жараёнида институционал ёндашувнинг кучайиб бораётганини кўрсатади.

Айни пайтда камбағалликнинг келиб чиқиш сабаблари ҳам турли омиллар билан боғлиқ. Жумладан, ишсизлик, аҳоли даромадларининг пастлиги, таълим ва касбий кўникмаларнинг етарли эмаслиги, иқтисодий имкониятларнинг чекланганлиги, шунингдек, ҳудудлар ўртасидаги иқтисодий тафовутлар камбағаллик даражасига кучли таъсир кўрсатади. Айниқса, қишлоқ ҳудудларида иш ўринларининг чекланганлиги ва инфратузилманинг етарли даражада ривожланмаганлиги ушбу муаммони янада чуқурлаштиради. Шу боис камбағалликни камайтириш сиёсати фақат ижтимоий ёрдам чоралари билан эмас, балки иқтисодий фаолликни ошириш, янги иш ўринлари яратиш ва инсон капиталини ривожлантириш билан уйғун ҳолда олиб борилиши лозим.

Аҳолини камбағалликдан чиқаришда бандликни таъминлаш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш, таълим ва касбий тайёргарлик имкониятларини кенгайтириш, соғлиқни сақлаш хизматларига киришни яхшилаш ҳамда манзилли ижтимоий ҳимоя механизмларини такомиллаштириш ҳал қилувчи аҳамият касб этади. Шу билан бирга, рақамли технологиялар ва ижтимоий реестрлар асосида камбағалликни аниқлаш ва мониторинг қилиш тизимини йўлга қўйиш давлат ресурсларидан самарали фойдаланиш ва манзилли сиёсат юритиш имкониятини янада кенгайтиради.

Мазкур мақоланинг мақсади Ўзбекистон мисолида камбағаллик даражасини аниқлаш усулларини таҳлил қилиш, унинг асосий иқтисодий ва ижтимоий омилларини очиб бериш ҳамда аҳолини камбағалликдан чиқаришнинг самарали механизмларини илмий асосда ёритишдан иборат. Шу нуқтаи назардан, тадқиқот натижалари камбағалликни қисқартириш бўйича давлат сиёсати

самарадорлигини ошириш ва аҳоли фаровонлигини юксалтиришга хизмат қилади.

Камбағаллик даражасини аниқлашнинг назарий асослари

Камбағаллик даражасини аниқлаш ижтимоий-иқтисодий сиёсатнинг энг муҳим таркибий қисмларидан бири ҳисобланади. Чунки аҳолининг турмуш даражасини холис баҳолаш, эҳтиёжманд қатламларни аниқлаш ва давлат томонидан амалга оширилаётган қўллаб-қувватлаш чораларини манзилли ташкил этиш, аввало, камбағалликнинг моҳиятини тўғри англаш ва уни ўлчашнинг илмий асосланган усулларини қўллашга боғлиқ. Шу нуқтаи назардан, камбағалликни аниқлаш масаласи нафақат статистик ҳисоб-китоблар, балки иқтисодий, ижтимоий ва институционал омилларни ҳам қамраб олувчи кенг қамровли жараён сифатида қаралади.

Иқтисодий адабиётларда камбағаллик, одатда, аҳолининг минимал ҳаётий эҳтиёжларини қондириш учун етарли моддий ресурсларга эга эмаслиги билан изоҳланади. Бироқ замонавий ёндашувларда ушбу тушунча анча кенг талқин қилинади. Яъни камбағаллик фақатгина паст даромад даражаси билан эмас, балки таълим олиш, сифатли тиббий хизматдан фойдаланиш, муносиб уй-жой шароитига эга бўлиш, меҳнат бозорида тенг имкониятлардан баҳраманд бўлиш каби муҳим ижтимоий неъматлардан чекланиш билан ҳам тавсифланади. Демак, камбағалликни аниқлашда инсоннинг реал турмуш сифати ва имкониятларини ҳисобга олиш талаб этилади.

Амалиётда камбағалликни баҳолашнинг энг кенг тарқалган усулларидан бири мутлақ камбағаллик кўрсаткичи ҳисобланади. Ушбу ёндашувга кўра, шахс ёки хўжаликнинг даромади белгиланган минимал истеъмол даражасидан паст бўлса, у камбағал деб баҳоланади. Бунда озик-овқат, кийим-кечак, турар жой, коммунал хизматлар ва бошқа асосий эҳтиёжларни қондириш учун зарур бўлган минимал харажатлар асос қилиб олинади. Мутлақ камбағаллик кўрсаткичи, айниқса, аҳолининг ҳаётий зарур эҳтиёжларини қондириш имкониятини баҳолашда муҳим аҳамиятга эга.

Шу билан бирга, нисбий камбағаллик тушунчаси ҳам муҳим назарий аҳамият касб этади. Ушбу ёндашувда аҳолининг муайян қисмидаги даромадлар жамиятдаги ўртача ёки медиан даромадлар билан таққосланади. Агар шахс ёки оиланинг даромади умумий даражага нисбатан анча паст бўлса, у нисбий жиҳатдан камбағал деб ҳисобланади. Бу усул камбағалликни жамиятдаги тенгсизлик ва ижтимоий тафовутлар билан боғлиқ ҳолда баҳолаш имконини беради. Шу жиҳатдан, нисбий камбағаллик кўрсаткичи аҳолининг иқтисодий имкониятлардан фойдаланиш даражасини ва ижтимоий тенглик ҳолатини аниқлашда қўл келади.

Сўнгги йилларда камбағалликни баҳолашда кўп ўлчовли ёндашув тобора муҳим аҳамият касб этмоқда. Кўп ўлчовли камбағаллик индекси орқали фақат даромадлар эмас, балки таълим даражаси, соғлиқни сақлаш хизматларига кириш имконияти, яшаш шароити, санитария, ичимлик суви, электр таъминоти ва бошқа ижтимоий инфратузилма омиллари ҳам ҳисобга олинади. Бу ёндашув

камбағалликнинг ҳақиқий кўламини аниқроқ баҳолаш имконини беради, чунки айрим ҳолатларда даромад маълум даражада мавжуд бўлса-да, инсоннинг ижтимоий хизматлардан фойдаланиш имконияти чекланган бўлиши мумкин. Шу сабабли кўп ўлчовли баҳолаш усули камбағалликнинг чуқурроқ моҳиятини очиқ беради.

Камбағаллик даражасини аниқлашда маълумотлар базаси ва статистик кузатув тизими ҳам муҳим аҳамиятга эга. Аҳолининг даромадлари, харажатлари, истеъмол даражаси, бандлик ҳолати ва яшаш шароити ҳақидаги аниқ маълумотлар мавжуд бўлмас экан, камбағалликни холис баҳолаш қийинлашади. Шунинг учун ижтимоий реестрлар, рақамли маълумотлар базаси ва мониторинг тизимларини шакллантириш камбағалликни аниқлашнинг институционал асосини мустаҳкамлайди. Бундай тизимлар давлатга нафақат эҳтиёжманд аҳолини аниқ белгилаш, балки манзилли ижтимоий сиёсат юритиш имконини ҳам беради.

Назарий жиҳатдан, камбағалликни аниқлаш фақат унинг ҳозирги ҳолатини қайд этиш билан чекланмаслиги керак. Унинг келиб чиқиш сабаблари, такрор ишлаб чиқарилиш омиллари ва ҳудудий хусусиятларини ҳам таҳлил қилиш зарур. Чунки камбағаллик кўп ҳолларда ишсизлик, паст меҳнат унумдорлиги, таълим ва касбий кўникмалар етишмаслиги, соғлиқ муаммолари, инфратузилманинг ривожланмаганлиги ва иқтисодий имкониятларнинг чекланганлиги билан боғлиқ бўлади. Шу боис камбағалликни аниқлаш назарияси унинг миқдорий кўрсаткичларини ўлчаш билан бирга, сифат жиҳатларини ҳам таҳлил қилишни талаб этади.

Умуман олганда, камбағаллик даражасини аниқлашнинг назарий асослари мутлақ, нисбий ва кўп ўлчовли баҳолаш усулларининг ўзаро уйғунлашувига таянади. Бу эса аҳолининг реал ижтимоий-иқтисодий аҳолини ҳар томонлама баҳолаш, давлат сиёсатини самарали йўналтириш ва камбағалликни қисқартириш бўйича мақсадли чора-тадбирларни ишлаб чиқиш учун мустаҳкам илмий асос яратади.

Аҳолини камбағалликдан чиқаришнинг асосий механизмлари

Аҳолини камбағалликдан чиқариш муаммоси фақат моддий ёрдам кўрсатиш билан ҳал этилмайди, балки иқтисодий, ижтимоий ва институционал чора-тадбирларни ўзаро уйғунлаштирган ҳолда амалга оширилишини талаб этади. Чунки камбағаллик, одатда, бир ёки икки омил натижаси эмас, балки ишсизлик, паст даромад, таълим ва касбий кўникмаларнинг етарли эмаслиги, соғлиқ муаммолари, ижтимоий хизматлардан фойдаланиш имкониятининг чекланганлиги каби бир қатор омиллар йиғиндиси сифатида намоён бўлади. Шу боис аҳолини камбағалликдан чиқаришнинг асосий механизмлари ҳам комплекс хусусиятга эга бўлиши лозим.

Энг аввало, бандликни таъминлаш камбағалликни қисқартиришнинг энг самарали ва барқарор механизмларидан бири ҳисобланади. Иш билан таъминланган аҳоли қатламининг даромад манбаи доимий шаклланади, бу эса уларнинг турмуш даражасини яхшилашга хизмат қилади. Шу нуқтаи назардан,

янги иш ўринлари яратиш, меҳнат бозори инфратузилмасини ривожлантириш, ўзини ўзи банд қилишни рағбатлантириш ва оилавий тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш муҳим аҳамият касб этади. Айниқса, меҳнат ресурслари юқори бўлган ҳудудларда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш орқали аҳоли даромадларини ошириш имкониятлари кенгайди.

Шу билан бирга, тадбиркорликни ривожлантириш ҳам аҳолини камбағалликдан чиқаришнинг муҳим иқтисодий механизмларидан биридир. Кичик бизнесни ташкил этиш ва кенгайтириш учун қулай муҳит яратиш, имтиёзли кредитлар, субсидиялар, грантлар ва солиқ енгилликларини қўллаш аҳолининг иқтисодий фаоллигини оширади. Бу, айниқса, кам таъминланган оилаларнинг мустақил даромад манбаига эга бўлишида муҳим аҳамиятга эга. Тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш орқали нафақат бир оила, балки маълум ҳудудда янги иш ўринлари яратилиши ва иқтисодий фаоллик кучайиши мумкин.

Аҳолини камбағалликдан чиқаришда ижтимоий ҳимоя тизимини такомиллаштириш ҳам алоҳида ўрин тутди. Манзилли ижтимоий ёрдам, нафақалар, субсидиялар ва бошқа қўллаб-қувватлаш чоралари аҳолининг энг эҳтиёжманд қатламларини қисқа муддатда қўллаб-қувватлашга хизмат қилади. Бироқ ижтимоий ёрдам доимий қарамликни шакллантирмаслиги, аксинча, инсонни иқтисодий фаолликка қайтаришга йўналтирилган бўлиши лозим. Шу сабабли замонавий ижтимоий сиёсатда манзилли ёрдам механизмлари бандлик, касбий тайёргарлик ва тадбиркорлик дастурлари билан уйғун ҳолда амалга оширилиши мақсадга мувофиқ.

Таълим ва касбий тайёргарлик аҳолини камбағалликдан чиқаришнинг энг муҳим узоқ муддатли механизмларидан бири ҳисобланади. Замонавий меҳнат бозорида рақобатбардош бўлиш учун аҳоли етарли билим, амалий кўникма ва касбий малакага эга бўлиши керак. Шу жиҳатдан, касб-ҳунар марказлари фаолиятини кенгайтириш, қайта тайёрлаш ва малака ошириш дастурларини ривожлантириш аҳолининг меҳнат бозоридаги имкониятларини оширади. Айниқса, ишсизлар, ёшлар ва меҳнат миграциясидан қайтган фуқароларни янги касбларга ўқитиш уларни барқарор даромад манбалари билан таъминлашда катта аҳамиятга эга.

Соғлиқни сақлаш хизматларига кириш имкониятини яхшилаш ҳам камбағалликни камайтиришда муҳим ижтимоий механизм сифатида намоён бўлади. Соғлом аҳоли меҳнат фаолиятида самарали иштирок этади, доимий даромад манбаига эга бўлиш имконияти юқори бўлади ва иқтисодий фаолликка кўпроқ жалб қилинади. Аксинча, соғлиқ билан боғлиқ муаммолар кўп ҳолатларда оила даромадининг камайишига, харажатлар ошишига ва камбағаллик хавфининг кучайишига олиб келади. Шунинг учун тиббий хизматлардан фойдаланиш имкониятини кенгайтириш, профилактика ва сифатли тиббий ёрдамни ривожлантириш аҳоли фаровонлигини оширишнинг муҳим омили ҳисобланади.

Камбағалликни қисқартиришда ҳудудий ёндашув ҳам муҳим аҳамият касб этади. Чунки турли ҳудудларда камбағаллик даражаси ва унинг келиб чиқиш

сабаблари бир хил эмас. Айрим ҳудудларда асосий муаммо иш ўринлари етишмаслиги бўлса, бошқа жойларда таълим, инфратузилма ёки бозорларга чиқиш имкониятларининг чекланганлиги устувор аҳамиятга эга бўлиши мумкин. Шу боис камбағалликни камайтириш дастурлари ҳудудларнинг иқтисодий, демографик ва ижтимоий хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда ишлаб чиқилиши зарур.

Шу билан бирга, рақамли технологиялардан фойдаланиш аҳолини камбағалликдан чиқариш механизмларининг самарадорлигини оширади. Ижтимоий реестрлар, рақамли маълумотлар базаси ва мониторинг платформалари орқали аҳолининг даромадлари, эҳтиёжлари ва ижтимоий ҳолати ҳақида аниқ маълумот олиш мумкин. Бу эса эҳтиёжманд оилаларни аниқ белгилаш, манзилли ёрдам кўрсатиш, давлат ресурсларидан самарали фойдаланиш ва амалга оширилаётган дастурларнинг натижадорлигини баҳолаш имконини беради. Демак, рақамли бошқарув камбағалликни камайтириш сиёсатининг шаффофлиги ва самарадорлигини таъминловчи муҳим восита ҳисобланади.

Умуман олганда, аҳолини камбағалликдан чиқаришнинг асосий механизмлари бандликни таъминлаш, тадбиркорликни ривожлантириш, ижтимоий ҳимоя тизимини такомиллаштириш, таълим ва касбий тайёргарлик имкониятларини кенгайтириш, соғлиқни сақлаш хизматларини яхшилаш ва рақамли мониторинг тизимларини жорий этиш каби ўзаро боғлиқ йўналишларни қамраб олади. Мазкур механизмларнинг уйғунлашган ҳолда амалга оширилиши аҳоли даромадларини барқарор ошириш, ижтимоий тенгликни кучайтириш ва мамлакатда фаровонликни таъминлашга хизмат қилади.

Жадвал-1

Камбағалликни аниқлаш ва камайтириш механизмлари

Йўналиш	Асосий мазмун	Амалий инструментлар	Кутилаётган натижа
Камбағалликни аниқлаш	Аҳолининг даромад ва яшаш шароитини баҳолаш	Мутлақ ва нисбий кўрсаткичлар, кўп ўлчовли индекс	Камбағал қатламни аниқ белгилаш
Маълумотлар базаси	Аҳоли ҳақида тўлиқ маълумот тўплаш	Ижтимоий реестрлар, рақамли платформалар	Манзилли сиёсат юритиш
Камбағаллик сабаблари	Ишсизлик, паст даромад, таълим етишмаслиги	Иқтисодий таҳлил, ҳудудий баҳолаш	Муаммонинг илдизини аниқлаш
Бандлик сиёсати	Иш ўринлари яратиш	Давлат дастурлари, ўзини ўзи банд қилиш	Даромадларни ошириш
Тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш	Кичик бизнесни ривожлантириш	Кредит, субсидия, имтиёзлар	Аҳоли иқтисодий фаоллигини ошириш
Ижтимоий ҳимоя	Кам таъминланган аҳолини қўллаб-қувватлаш	Нафақалар, субсидиялар, манзилли ёрдам	Камбағалликни қисқартириш
Таълим ва касбий тайёргарлик	Кадрлар салоҳиятини ошириш	Касб-ҳунар марказлари, қайта тайёрлаш	Рақобатбардошликни ошириш

Соғлиқни сақлаш	Тиббий хизматларга кириш	Давлат дастурлари, суғурта	Аҳоли меҳнат қобилиятини ошириш
Рақамли мониторинг	Камбағалликни назорат қилиш	Маълумотлар таҳлили, КРІ	Самарадорликни ошириш

Юқорида келтирилган жадвал камбағаллик даражасини аниқлаш ва аҳолини камбағалликдан чиқариш механизмларини тизимли равишда ифодалайди. Унда камбағалликни баҳолашдан бошлаб, унинг сабабларини аниқлаш, иқтисодий ва ижтимоий қўллаб-қувватлаш чораларини амалга ошириш, шунингдек, рақамли мониторинг орқали натижадорликни назорат қилишгача бўлган асосий йўналишлар қамраб олинган. Шу жиҳатдан мазкур жадвал камбағалликни камайтириш сиёсатининг кўп босқичли ва ўзаро боғлиқ механизмлар асосида амалга оширилишини кўрсатади.

Жадвал таҳлили шуни кўрсатадики, камбағалликни камайтириш фақат манзилли ижтимоий ёрдам ёки нафақалар ажратиш билан чекланмайди. Аксинча, бу жараён аҳолининг иқтисодий фаоллигини ошириш, бандликни таъминлаш, тадбиркорликни ривожлантириш, таълим ва касбий тайёргарлик имкониятларини кенгайтириш, соғлиқни сақлаш хизматларига киришни яхшилаш каби бир қатор йўналишларни ўзаро уйғунлаштирган ҳолда амалга оширилиши лозим. Демак, камбағалликни қисқартиришда қисқа муддатли ижтимоий қўллаб-қувватлаш билан бир қаторда узоқ муддатли иқтисодий барқарорликни таъминлайдиган чора-тадбирлар ҳам ҳал қилувчи аҳамиятга эга.

Жадвалда алоҳида кўрсатилган бандлик сиёсати ва тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш йўналишлари аҳоли даромадларини барқарор оширишнинг асосий манбалари сифатида намоён бўлади. Янги иш ўринларини яратиш, ўзини ўзи банд қилишни рағбатлантириш, кичик бизнесни молиявий ва ташкилий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш орқали аҳолининг мустақил иқтисодий фаоллиги кучаяди. Бу эса камбағалликни қисқартиришда энг самарали ва барқарор натижа берувчи механизмлардан бири ҳисобланади.

Шу билан бирга, ижтимоий ҳимоя, таълим ва соғлиқни сақлаш каби йўналишлар камбағалликни камайтиришнинг ижтимоий асосларини мустаҳкамлайди. Манзилли ижтимоий ёрдам аҳолининг эҳтиёжманд қатламларини қисқа муддатли қўллаб-қувватлаш имконини берса, таълим ва касбий тайёргарлик уларнинг меҳнат бозоридаги рақобатбардошлигини оширади. Соғлиқни сақлаш хизматларига кириш имкониятининг яхшиланиши эса аҳолининг меҳнат қобилиятини ва умумий фаровонлигини юксалтиришга хизмат қилади. Шу нуқтаи назардан, жадвалда келтирилган механизмлар инсон капиталини ривожлантириш билан ҳам узвий боғлиқдир.

Жадвалда рақамли мониторинг ва маълумотлар базасига алоҳида эътибор қаратилгани ҳам муҳим аҳамиятга эга. Ижтимоий реестрлар, рақамли платформалар ва маълумотлар таҳлили орқали эҳтиёжманд аҳоли қатламларини аниқ белгилаш, давлат ресурсларини манзилли йўналтириш ва амалга оширилаётган дастурларнинг натижадорлигини баҳолаш мумкин. Бу эса

камбағалликни камайтириш сиёсатида шаффофлик, манзиллилик ва самарадорликни таъминлашга хизмат қилади.

1-расм. Камбағаллик даражасини аниқлаш ва аҳолини камбағалликдан чиқариш механизмлари

Тақдим этилган инфографика камбағаллик даражасини аниқлаш ва аҳолини камбағалликдан чиқариш механизмларини комплекс ҳамда тизимли ёндашув асосида ёритиб беради. Унда камбағалликни баҳолаш, унинг асосий сабабларини аниқлаш ва бартараф этишга қаратилган чора-тадбирлар ўзаро боғлиқ босқичлар кўринишида ифодаланган. Шу жиҳатдан, инфографика мазкур жараённинг фақат алоҳида ижтимоий ёрдам чоралари билан эмас, балки кўп қиррали иқтисодий ва институционал механизмлар орқали амалга оширилишини кўрсатади.

Инфографиканинг биринчи қисми камбағаллик даражасини аниқлаш жараёнига бағишланган бўлиб, унда камбағалликнинг асосий турлари ва уни баҳолаш усуллари акс этирилган. Хусусан, мутлақ камбағаллик аҳолининг минимал истеъмол эҳтиёжларини қондириш имконияти билан боғлиқ бўлса, нисбий камбағаллик жамиятдаги ўртача даромадлар билан таққослаш орқали баҳоланади. Шунингдек, кўп ўлчовли камбағаллик индекси орқали таълим, соғлиқни сақлаш ва яшаш шароитлари каби омилларни ҳам ҳисобга олиш мумкинлиги кўрсатилган. Бу эса камбағалликни фақат даромадлар нуқтаи назаридан эмас, балки инсоннинг умумий турмуш сифати ва имкониятлари нуқтаи назаридан ҳам баҳолаш зарурлигини аниқлатади.

Инфографиканинг кейинги қисми камбағалликнинг асосий сабабларини ёритишга қаратилган. Унда ишсизлик, аҳоли даромадларининг пастлиги, таълим ва касбий кўникмаларнинг етарли эмаслиги, иқтисодий имкониятларнинг чекланганлиги ҳамда худудлар ўртасидаги иқтисодий номутаносибликлар

асосий омиллар сифатида кўрсатилган. Бу омиллар камбағалликнинг шаклланишига тўғридан-тўғри таъсир кўрсатади ва айрим ҳолларда бир-бирини кучайтирувчи хусусиятга эга бўлади. Масалан, таълим имкониятларининг чекланганлиги ишсизлик хавфини оширса, ишсизлик эса даромадлар пастлигини келтириб чиқаради. Шунинг учун инфографика камбағалликни келтириб чиқарувчи сабабларни чуқур таҳлил қилиш уни бартараф этишда муҳим босқич эканини кўрсатади.

Марказий блок аҳолини камбағалликдан чиқариш механизмларига бағишланган бўлиб, у бир нечта устувор йўналишларни қамраб олади. Аввало, бандликни таъминлаш ва янги иш ўринлари яратиш орқали аҳоли даромадларини барқарор ошириш мақсади кўзда тутилган. Шу билан бирга, тадбиркорликни ривожлантириш, кичик бизнесни қўллаб-қувватлаш, кредит ва субсидиялар ажратиш орқали аҳолининг иқтисодий фаоллигини кучайтиришга алоҳида эътибор қаратилган. Инфографикада таълим ва касбий тайёргарликни ривожлантириш ҳам муҳим йўналиш сифатида акс эттирилган бўлиб, бу аҳолининг меҳнат бозорида рақобатбардошлигини оширишга хизмат қилади.

Шунингдек, инфографикада ижтимоий ҳимоя тизимини такомиллаштириш ҳам муҳим механизм сифатида кўрсатилган. Манзилли ижтимоий ёрдам, нафақалар ва субсидиялар аҳолининг эҳтиёжманд катламларини қисқа муддатли қўллаб-қувватлашга хизмат қилади. Бироқ инфографика мазмунидан кўринадикки, ушбу чоралар мустақил ҳолда эмас, балки бандлик, таълим ва иқтисодий фаолликни ошириш билан уйғунлашган ҳолда қўлланилганда самарали натижа беради. Бу камбағалликни камайтириш сиёсатининг комплекс характерини яна бир бор тасдиқлайди.

Инфографикада соғлиқни сақлаш хизматларига кириш имкониятини яхшилаш ва рақамли технологиялардан фойдаланиш ҳам алоҳида йўналиш сифатида кўрсатилган. Соғлом аҳоли меҳнат фаолиятида самарали иштирок этади ва бу иқтисодий фаоллик ҳамда фаровонликни оширишга хизмат қилади. Рақамли реестрлар, маълумотлар базаси ва мониторинг тизимлари эса камбағалликни аниқлаш, баҳолаш ва назорат қилиш жараёнини янада аниқ ва шаффоф ташкил этиш имконини беради. Бу, ўз навбатида, манзилли ижтимоий сиёсатни самарали юритиш ва давлат ресурсларидан оқилона фойдаланишга шароит яратади.

Инфографиканинг якуний қисмида камбағалликни камайтириш натижалари акс эттирилган бўлиб, улар аҳоли даромадларининг ошиши, бандлик даражасининг кўтарилиши, ижтимоий тенглик ва барқарорликнинг таъминланиши, иқтисодий ўсиш ҳамда инсон капитали ривожланиши билан ифодаланади. Бу натижалар камбағалликни камайтириш сиёсатининг узоқ муддатли ижобий самараларини намоён этади ва мазкур йўналишдаги ислохотларнинг стратегик аҳамиятини кўрсатади.

Хулоса

Олиб борилган таҳлиллар шуни кўрсатадики, камбағаллик даражасини аниқлаш ва аҳолини камбағалликдан чиқариш масаласи замонавий иқтисодий

сиёсатнинг энг муҳим йўналишларидан бири ҳисобланади. Камбағаллик фақат даромадлар етишмаслиги билан эмас, балки таълим, соғлиқни сақлаш, бандлик, яшаш шароити ва ижтимоий имкониятлар билан ҳам узвий боғлиқ бўлган кўп қиррали ижтимоий-иқтисодий ҳодисадир. Шу сабабли уни баҳолашда мутлақ, нисбий ва кўп ўлчовли ёндашувларни уйғун ҳолда қўллаш муҳим аҳамият касб этади.

Тадқиқот натижалари камбағалликни камайтириш фақат ижтимоий ёрдам чоралари билан чекланмаслиги лозимлигини кўрсатади. Аксинча, бу жараён бандликни таъминлаш, тадбиркорликни ривожлантириш, таълим ва касбий тайёргарлик имкониятларини кенгайтириш, соғлиқни сақлаш хизматларига киришни яхшилаш ҳамда манзилли ижтимоий ҳимоя тизимини такомиллаштириш каби чора-тадбирларни ўзаро уйғунлаштирган ҳолда амалга оширилиши зарур. Фақат шундагина аҳоли даромадларини барқарор ошириш ва камбағаллик хавфини узоқ муддатли асосда қисқартириш мумкин.

Шу билан бирга, рақамли технологиялар, ижтимоий реестрлар ва мониторинг тизимларини жорий этиш камбағалликни аниқлаш ва баҳолаш самарадорлигини сезиларли даражада оширади. Бу давлат ресурсларини манзилли йўналтириш, ижтимоий сиёсатнинг шаффофлигини таъминлаш ва амалга оширилаётган дастурларнинг натижадорлигини холис баҳолаш имконини беради. Айниқса, маълумотлар базасига таянган ёндашув эҳтиёжманд аҳоли қатламларини аниқ белгилаш ва уларга самарали ёрдам кўрсатишда муҳим аҳамиятга эга.

Умуман олганда, камбағалликни қисқартириш сиёсати иқтисодий, ижтимоий ва институционал механизмларни бирлаштирган ҳолда амалга оширилиши лозим. Ўзбекистон шароитида мазкур йўналишда олиб борилаётган ислохотларни изчил давом эттириш, бандлик ва тадбиркорлик имкониятларини кенгайтириш, инсон капиталини ривожлантириш ҳамда рақамли бошқарувни кучайтириш орқали аҳоли фаровонлигини ошириш, ижтимоий тенгликни таъминлаш ва барқарор иқтисодий ўсишга эришиш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар

1. World Bank. *Poverty and Shared Prosperity 2023: Ending Poverty on a Livable Planet*. – Washington, DC: World Bank, 2023.
2. United Nations Development Programme (UNDP). *Human Development Report 2022*. – New York: UNDP, 2022.
3. Alkire, S., Foster, J. Counting and multidimensional poverty measurement // *Journal of Public Economics*. – 2011. – Vol. 95, No. 7–8. – P. 476–487.
4. Ravallion, M. *The Economics of Poverty: History, Measurement, and Policy*. – Oxford: Oxford University Press, 2016.
5. Sen, A. *Development as Freedom*. – Oxford: Oxford University Press, 1999.
6. Deaton, A. *The Great Escape: Health, Wealth, and the Origins of Inequality*. – Princeton: Princeton University Press, 2013.

7. Ўзбекистон Республикаси Президенти. *Камбағалликни қисқартириши ва аҳоли фаровонлигини ошириши бўйича қарорлар тўплами*. – Тошкент, 2020.
8. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси. *Аҳоли даромадлари ва турмуш даражаси бўйича ҳисобот*. – Тошкент, 2023.
9. Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт ва молия вазирлиги. *Камбағалликни қисқартириши сиёсати бўйича таҳлилий маълумотлар*. – Тошкент, 2023.
10. Asian Development Bank (ADB). *Poverty Reduction in Asia and the Pacific*. – Manila: ADB, 2022.
11. International Labour Organization (ILO). *World Employment and Social Outlook*. – Geneva: ILO, 2021.
12. OECD. *Promoting Inclusive Growth*. – Paris: OECD Publishing, 2022.
13. UNICEF. *Child Poverty and Social Protection*. – New York: UNICEF, 2021.
14. World Bank. *Uzbekistan Country Economic Update*. – Washington, DC: World Bank, 2022.
15. UNDP Uzbekistan. *Poverty Reduction Strategies in Uzbekistan*. – Tashkent: UNDP Uzbekistan, 2023.